

החרפת העימות בין איראן לארצות הברית בעיראק

אלדד שביט וסימה שיין

העימותים בימים האחרונים בעיראק בין ארצות הברית לאיראן והמיליציות השיעיות בעלות בריתה מחריפים את המתחות בין המדינות, הגם שנראה כי לשתיהן אין עניין בהידרדרות לעימות ישיר. בפועל, ניתן לראות בהם דווקא ביטוי למצוקתן. ארצות הברית ואיראן כאחת מתקשות לקדם את יעדיהן האסטרטגיים: מבחינת הממשל האמריקאי - כפיית שינוי מדיניות על איראן; ולגבי איראן - ריכוך דבקוה של ארצות הברית בסנקציות כאמצעי לחץ עיקרי מולה. ולגבי ישראל, נראה שמגמת ההימנעות האמריקאית מהפעלת לחצים צבאיים על איראן צפויה להימשך ואין לראות בתקיפה נגד מיליציה שיעית בעיראק שינוי מדיניות משמעותי. כן יש לקחת בחשבון כי הרגישות האמריקאית ביחס למתרחש בעיראק צפויה לגבור, בעיקר עקב חשש מהמשך הפגיעה בגורמים אמריקאים. החרפת העימות בעיראק אף עלולה לחזק את המוטיבציה של הנשיא טראמפ להוציא את הכוחות האמריקאים מהמדינה, ולכן חשוב שישראל לא תיתפס כדוחקת בממשל דווקא להעמיק את העימות, קרי נוקטת קו בניגוד לאינטרס האמריקאי. מעבר לצורך לתאם עם ארצות הברית מהלכים אזוריים, חשיבות רבה נודעת להבטחת מניעה של הסטת תשומת הלב עקב האירועים בעיראק מהכרסום המתמשך של איראן ממחויבויותיה על פי הסכם הגרעין ומקידום פרויקט הגרעין שלה.

השתלשלות האירועים האחרונה בעיראק כללה תקיפה שביצעו מיליציות שיעיות נגד יעדים אמריקאים, שבניגוד לעבר גרמה נפגעים, תקיפה אמריקאית של יעדים השייכים ל"כתא'ב חזבאללה" - מיליציה שיעית-עיראקית הנתמכת על ידי איראן, ותקיפות על השגרירות האמריקאית בבגדאד. כל אלה מגבירים את המתחות בין ארצות הברית לבין איראן. הממשל האמריקאי והנשיא טראמפ אישית מאשימים את המשטר האיראני באחריות להסלמה, ואילו המנהיג האיראני, עלי ח'אמנאהי, מטיל על ארצות הברית את האחריות לאלומות בעיראק ומכחיש את המעורבות האיראנית בה. בשונה מההתפתחויות באזור המפרץ, שם כוונו התקיפות נגד יעדים של ערב הסעודית ומדינות אחרות, למעט הפלת המל"ט אמריקאי, האירועים בזירת עיראק מכוונים לגבות מחיר גם מארצות הברית - אמנם בלי לקחת אחריות - בהתבסס על הערכה שהנשיא טראמפ אינו מעוניין בהסלמה. בתווך נמצאת ההנהגה העיראקית, המתמודדת בחודשים האחרונים עם מחאה עממית נרחבת, אשר גרמה משבר פוליטי שסופו לא נראה קרוב ונשקף ממנו איום ממשי ליציבות במדינה.

האינטרסים והיעדים של הגורמים המעורבים:

איראן מצויה בסד לחצים הנובע הן מהשלכות מדיניות ה"מקסימום לחץ" של הממשל האמריקאי והן מההפגנות המתרחבות בעיראק בחודשים האחרונים, הנערכות גם בקריאה עממית לסילוק ההשפעה האיראנית מהמדינה. המשטר האיראני רואה בנוכחות האמריקאית בעיראק גורם המעודד את ההפגנות נגד איראן, כמו גם איום ביטחוני על גבול איראן. על כן, החרפת העימות

בינה לבין ארצות הברית בעיראק משרתת את עניינו של המשטר האיראני בהסטת תשומת הלב הציבורית העיראקית לעבר "אויב" אחר.

המשטר באיראן מצדו מתמודד בחודשים האחרונים גם עם אתגרים כבדי משקל מבית ומחוץ, שעשויים להיות להם השלכות על היציבות הפנימית וסביבתה האסטרטגית. מכלל המהלכים שהמשטר נקט עולה בברור כי דרך הפעולה שנבחרה היא הפגנת נחישות תוך הבהרה לממשל האמריקאי כי אין לו כל כוונה להיענות לדרישותיו, וכי הוא נכון להגיב ב"מקסימום עוצמה" על מנת להמחיש לממשל את מחיר ההתדרדרות. כל זאת, תוך מאמץ להימנע מהתייצבות בחזית העיראקית. אחרי הכל, עיראק משמשת כזירה נוחה לפעולה שכן קיימת בה נוכחות אמריקאית, לצד יכולות פעולה רבות ומגוונות של איראן במדינה זו, באמצעות בעלי בריתה - המיליציות השיעיות. בה בעת, בכוונת המשטר האיראני להמשיך (ככל הנראה כבר בימים הקרובים) ולשחוק את מחויבויותיו על פי הסכם הגרעין, שמשמעותן המצטברת היא קיצור לוחות הזמנים כפי שנקבעו בהסכם להפקת חומר בקיע, ואולי אף התקדמות להעשרה לרמה צבאית בהיתן החלטה לעשות כן.

ארצות הברית נמצאת בדילמה הולכת ומחריפה: מצד אחד, הממשל דבק במדיניות הלחץ המקסימלי על איראן, בתקווה שזו "תיכנע" לדרישה לחזור למשא ומתן בסוגיית הגרעין; מצד שני, אין לו עניין (כפי שחוזר ואומר גם בימים האחרונים הנשיא טראמפ) להתעמת צבאית עם איראן, ובוודאי לא להישאב לעימות צבאי עם מיליציות מזוינות בשטחה של עיראק. יתר על כן, הממשל מעריך כי גם במקרה עימות, אין כל ביטחון שאיראן תיכנע לבסוף ותיענה לדרישות ממנה. כניסתה של ארצות הברית לשנת בחירות, הזיכרונות המרים מהמעורבות בעיראק וכן הבנה שאין "פתרון קסם" – כל אלה מחייבים את הממשל להירות בתגובותיו לאתגר שניצב בפניו. מנגד, גם דימוי של חולשה ופגיעה במעמדה ובעוצמתה של ארצות הברית במזרח התיכון ומחוצה לו עלול להיות כרוך במחירים בזירה האמריקאית הפנימית מבחינתו של הנשיא טראמפ, בעיקר במקרה של המשך פגיעה באזרחים או סמלים אמריקאים בעיראק בפרט ובאזור בכלל.

בעיראק, ההנהגה נמצאת אף היא, וביתר שאת, בין הפטיש לסדן. מחד גיסא, איראן אינה מתכוונת לוותר על מעורבותה ושליטתה בפוליטיקה בבגדאד, כמו גם על חימושן של המיליציות הפרו-איראניות שבהן היא מתכוונת להשתמש הן בזירה הפנימית העיראקית והן לנוכח אתגרים חיצוניים – בפרט בסוריה, מול ישראל וגם בתרחיש עתידי בלבנון. מאידך גיסא, הנהגת עיראק עדין זקוקה לסיוע האמריקאי במאבק שטרם הסתיים בדאע"ש. יוזכר שהכוחות האמריקאים נמצאים בעיראק מתוקף הזמנה של ממשלת עיראק. בנוסף, המשטר העיראקי חושש מהפיכת ההתגוששות בעיראק בין ארצות הברית לבין איראן למציאות מתמשכת. מנגד, ההתרחשויות האחרונות עשויות לשמש את בגדאד כאמצעי להסטת תשומת הלב של הציבור המוחה נגד השחיתות השלטונית, והדורש את סילוק האליטה הפוליטית ושינוי שיטת הממשל. יודגש כי גם למיליציות השיעיות עצמן אינטרס להשתמש במהלכים מול האמריקאים כדי לנסות ולשנות את סדר היום הפנימי בעיראק, כולל העצמת התביעות לסילוק ארצות הברית מהמדינה. ההפגנות הסוערות סביב השגרירות האמריקאית בבגדאד משרתות אינטרס זה. מכל מקום, לאחר התקיפות האמריקאיות האחרונות התעצמו הקריאות שכבר הושמעו בשנה האחרונה, בכלל זאת על ידי גורמים עיראקים רשמיים, לסלק את הכוחות האמריקאים מהמדינה.

התגובות בארצות הברית ובאיראן להתרחשויות בעיראק מעידות כי לשני הצדדים אין עניין בהידרדרות לעימות ישיר. דוברי הממשל ממשיכים אמנם לאיים על איראן, אך מבקשים להציג את התקיפות בעיראק בהקשר של תגובה לפגיעה באמריקאים. גם איראן, כבעבר, מקפידה להדגיש כי אינה אחראית לפעולות המיליציות השיעיות. עם זאת, לשני הצדדים ברור כי האירועים עלולים להוביל להתגוששות ישירה ביניהם בעיראק ומחוצה לה. ההנהגה בטהראן מודעת לכך שהמעורבות האיראנית אינה אהודה על רבים בעיראק, ולכן שסביר כי עימות מתרחב יעצים גם את התביעה לסלק את ההשפעה האיראנית מהמדינה.

בפועל, ניתן לראות באירועים האחרונים בעיראק דווקא ביטוי למצוקתה של איראן, כמו גם של ארצות הברית. האירועים מתרחשים כאשר שני הצדדים מתקשים להשיג את יעדיהם האסטרטגיים: הממשל האמריקאי נכשל עד כה לכפות על איראן שינוי מדיניות הן בהקשר הגרעין והן בהקשר האזורי במזרח התיכון, ואילו איראן לא מצליחה לרכז את הדבקות האמריקאית בסנקציות כלכליות כאמצעי לחץ מרכזי על איראן.

על רקע זה, לא נראה כי התקיפות האמריקאיות משקפות שינוי מגמה במדיניות האמריקאית הבסיסית, המתנגדת להעמקת המעורבות במזרח התיכון ובעיקר לשימוש באמצעים צבאיים, העלולים להסלים לעימות צבאי רחב. תגובת וושינגטון מממשת אמירות מפורשות בדבר תגובה לפגיעה בחיילים או אזרחים אמריקאים, ולכן לפי שעה מדובר יותר באילוץ להגיב להתפתחויות בשטח, לא בשינוי גישה. סביר כי הממשל ישאף להימנע מהיגררות לעימות צבאי, שלמרות העליונות האווירית של ארצות הברית, עדיין עלול להידרדר עד כדי מלחמת גרילה נגד יעדים אמריקאים בעיראק, ומבלי שלארצות הברית תהייה לגיטימציה עיראקית – ציבורית ומצד ההנהגה – להגיב. לכן, ספק אם התקיפה האמריקאית בעיראק מהווה מבוא למהלך אגרסיבי יותר נגד יעדים איראניים ו/או של בעלי בריתם, בוודאי אם לא יהיו עוד קורבנות אמריקאים בנפש. יתר על כן, יש לקחת בחשבון את האפשרות שלאחר סבב כיפופי הידיים האחרונים, וגם על רקע הקריאות בעיראק להוציא את הכוחות האמריקאים מהמדינה, העדפתו של הנשיא טראמפ להימנע מעימותים צבאיים אך תגבר.

איראן מצדה תמשיך להלך על חבל דק, בין עניין לגבות מחיר מארצות הברית (אמנם בלי לפעול ישירות מולה ולכן זירת עיראק נוחה מבחינתה) לבין חשש כי מהלך שיגרור קורבנות אמריקאים יאלץ את הנשיא טראמפ להרחיב את המהלכים הצבאיים גם נגד איראן ישירות, לצד המהלכים נגד מיליציות שיעיות. מעניינים בהקשר זה דבריו של הסנטור לינדזי גראהם, המקורב לנשיא טראמפ, שרמז לאפשרות שארצות הברית תגיב אם יהיו לה נפגעים נוספים במקום הכואב ביותר (לאיראן), ברמזו למתקני הזיקוק.

באחרונה נשמעו בישראל התבטאויות בדבר צורך לפעול נגד איראן ובעלי בריתה גם בשטח עיראק. ואולם, על ישראל לקחת בחשבון כי המתקפה האמריקאית בעיראק אינה מבשרת שינוי גישה והממשל צפוי להמשיך ולהעדיף הימנעות מהפעלת לחצים צבאיים על איראן. כן על ישראל לצפות התגברות של הרגישות בארצות הברית לנפגעים אמריקאים בעיראק. הסלמה בעיראק אף עשויה לחזק את המוטיבציה של הנשיא טראמפ לקדם את הוצאת הכוחות האמריקאים מהמדינה. לכן, חשוב שישראל לא תיתפס כדוחקת בממשל לפעול בניגוד לאינטרסים שלו ולהעמיק את העימות הצבאי בשטח עיראק. יתר על כן ומעבר לצורך לתאם עם ארצות הברית

מהלכים ופעילויות אזוריים, מבחינת ישראל נודעת חשיבות רבה למניעת הסטה של תשומת הלב הבינלאומית מהמשך הכרסום במחויבויות האיראניות על פי הסכם הגרעין.